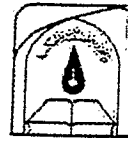

۲۶۴۸

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد
رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

۱۳۸۱ / ۵ / ۳۱۲

موضوع:

تبیین دیدگاه ارزش شناسی علامه طباطبایی (ره) و
دلالت های آن برای تربیت اخلاقی (اهداف و محتوا)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محسن ایمانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر سید مهدی سجادی

نگارش:

اصغر بوستانی

مهر ۱۳۸۰

۳۲۶۴۸

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ایران
تربیت مدرس

۳۲۶۴۸

بسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

۱۳۸۱ / ۵ / ۱۷

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای: اصغر بوستانی

تحت عنوان: تبیین دیدگاه ارزش شناسی علامه طباطبایی (ره) و دلالت های آن برای تربیت

اخلاقی (اهداف و محتوا)

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد میکنند.

اعضای هیئت داوران:

۱- استاد راهنما: جناب آقای دکتر محسن ایمانی

۲- استاد مشاور: جناب آقای دکتر سید مهدی سجادی

۳- استاد ناظر: جناب آقای دکتر خسرو باقری

۴- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی: جناب آقای دکتر سید مهدی سجادی

وزارت آموزش عالی - تهران
مجلس شورای عالی
معاونت عالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه ترتیب مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند.

کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش است که در سال ۸۱-۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر محسن ایمانی و مشاوره جناب آقای دکتر سید مهدی سجادی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳ و ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجعه قضایی مطالبه و وصل کند، بعلاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود از طریق دادگاه معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب اصغر بوستانی دانشجوی رشته تاریخ فلسفه آموزش و پرورش مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تقدیم به روح ملکوتی استاد اخلاق علامه
طباطبایی (ره)
تقدیم به همه اساتید و معلمان گرانمایه‌ای که
با بذل دانش خویش افق‌های نوینی در برابر
اندیشه‌ام گشوده‌اند
تقدیم به پدر و مادر مهربانم که همواره مشوق
و یاری‌گرم بودند

تشکر و قدردانی

با حمد و سپاس بیکران از درگاه احدیت، جلّ شأنه، بدین
وسیله مراتب تقدیر و تشکر خویش را از محضر:
استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر محسن ایمانی، به
خاطر رهنمودها و تذکرات ارزنده‌ای که مطرح نمودند.
استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر سید مهدی
سجادی که از روشنگری‌ها و ارشادات سودمندشان
بهره‌بردم.
همچنین از استاد محترم جناب آقای دکتر خسرو باقری
که زحمت داوری این پژوهش را متقبل شدند کمال تشکر و
قدردانی را دارم.
از همه کسانی که به هر نحو ممکن مرا در انجام این
پژوهش یاری دادند صمیمانه تشکر می‌کنم.

چکیده

موضوع این تحقیق تبیین دیدگاه ارزش‌شناسی علامه طباطبایی (ره) و استنباط دلالت‌های تربیتی آن در زمینه اهداف و محتوای تربیت اخلاقی است. در دیدگاه ارزش‌شناسی علامه (ره) منبع ارزشها خداوند می‌باشد و ارزشهای اخلاقی فطری می‌باشند. در بحث از زیبایی‌شناسی علامه (ره) بر زیبایی‌های پایدار تأکید دارد.

بر اساس یافته‌های تحقیق تربیت اخلاقی از دیدگاه علامه دارای رویکردی مطلق‌گرا، دارای خاستگاه الهی و برجسته‌های اجتماعی تأکید دارد. در مورد اهداف تربیت اخلاقی، تقوی، حیات طیبه، سعادت، رضوان و ابتغاء فی وجه الله به عنوان اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه علامه (ره) مطرح شده‌اند. ابتغاء فی وجه‌الله هدف غایی تربیت اخلاقی علامه (ره) می‌باشد.

همچنین در زمینه محتوا ابتدا معیارهای انتخاب محتوا از دیدگاه علامه (ره) مطرح شده که عبارت است از انتخاب محتوا بر اساس سن و توان درک یادگیرنده، بر اساس احساس نیاز و متناسب با فطرت باشد. پیوستگی و انسجام در محتوا، انتخاب محتوا بر اساس آراء زیبایی‌شناسی علامه (ره). محتوای تربیت اخلاقی نیز از دیدگاه علامه (ره) شامل شناخت خدا، شناخت فضایل و رذایل اخلاقی و نحوه تحقق بخشیدن به آنها، آموزش عادات اخلاقی نیک و معرفی الگوهای اخلاقی می‌باشد.

کلمات کلیدی: علامه طباطبایی (ره) - ارزش‌شناسی - اخلاق - تربیت اخلاقی - اهداف - محتوا

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
مروری اجمالی بر زندگی نامه علامه طباطبائی (ره)	۲
فصل اول: کلیات	
۱-۱- بیان مساله و اهمیت آن	۸
۲-۱- فرضیات تحقیق	۱۰
۳-۱- اهداف تحقیق	۱۰
۴-۱- روش تحقیق	۱۱
۵-۱- محدودیت‌های محقق	۱۱
۶-۱- تعریف مفاهیم و اصطلاحات	۱۱
۱-۶-۱- ارزش‌شناسی	۱۱
۱-۲-۶-۱- ارزش	۱۲
۱-۳-۶-۱- اخلاق	۱۲
۱-۴-۶-۱- تربیت اخلاقی	۱۲
۱-۵-۶-۱- هدف	۱۲
۱-۶-۶-۱- محتوا	۱۳
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهشی	
۱-۲- مفهوم شناسی	۱۶
۱-۱-۲- ارزش‌شناسی	۱۶
۲-۱-۲- اخلاق	۲۲
۳-۱-۲- تربیت	۲۳
۴-۱-۲- تربیت اخلاقی	۲۷
۲-۲- پیشینه پژوهشی	۲۸

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

۳۸	۱-۳- مقدمه
۳۸	۲-۳- فرضیات تحقیق
۳۸	۳-۳- روش تحقیق
۳۹	۴-۳- ابزار گردآور اطلاعات
۳۹	۵-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۴۱	۱-۴- نظریه ادراکات اعتباری علامه (ره)
۴۱	۱-۱-۴- سابقه بحث ادراکات اعتباری
۴۳	۲-۱-۴- معانی مختلف اعتباریات
۴۷	۳-۱-۴- دلایل پرداختن به ادراکات اعتباری
۴۶	۴-۱-۴- نظر علامه (ره) پیرامون ادراکات اعتباری
۴۷	۵-۱-۴- تفاوت ادراکات حقیقی و اعتباری
۴۸	۶-۱-۴- چگونگی پیدایش ادراکات اعتباری
۴۹	۷-۱-۴- ارتباط اعتباریات با حقایق
۵۰	۸-۱-۴- مشکلات بحث اعتبارات
۵۱	۹-۱-۴- حسن و قبح از دیدگاه علامه (ره)
۵۶	۲-۴- ارزش‌های زیبایی‌شناسی از دیدگاه علامه
۵۷	۱-۲-۴- نظر برخی از فلاسفه در باب زیبایی‌شناسی
۶۱	۲-۲-۴- تعریف زیبایی
۶۱	۳-۲-۴- منشأ ارزش‌های زیبایی‌شناسی
۶۲	۴-۲-۴- انواع زیبایی
۶۴	۵-۲-۴- معیارهای زیبایی
۶۵	۳-۴- مکاتب اخلاقی از دیدگاه علامه
۶۵	۱-۳-۴- مکتب فلاسفه یونان
۶۸	۲-۳-۴- مکتب انبیاء الهی
۶۹	۳-۳-۴- مکتب اخلاقی قرآن

۷۳	۴-۳-۴- تفاوت و شباهت مکاتب سه گانه.....
۷۵	۴-۳-۵- مکتب نسبت‌گرایی اخلاقی.....
۸۰	۴-۳-۶- پیامدهای نسبت‌گرایی اخلاقی.....
۸۱	۴-۴- کلیات اخلاق از دیدگاه علامه (ره).....
۸۱	۴-۴-۱- رابطه اعتقاد، خلق و عمل.....
۸۳	۴-۴-۲- تأثیر ایمان به معاد در اخلاق.....
۸۵	۴-۴-۳- فطری بودن امور اخلاقی.....
۸۷	۴-۴-۴- تکرار تنها راه تحصیل ملکات فاضله.....
۸۸	۴-۴-۵- منشأ تمام رذایل اخلاقی.....
۸۹	۴-۴-۶- بهترین راه علاج رذایل نفسانی.....
۹۰	۴-۵-۵- مبانی اندیشه‌های تربیتی علامه طباطبایی (ره).....
۹۰	۴-۵-۱- نظریه خداشناسی.....
۹۱	۴-۵-۲- نظریه جهان‌شناسی.....
۹۲	۴-۵-۳- نظریه انسان‌شناسی.....
۹۷	۴-۶- تربیت اخلاقی از دیدگاه علامه (ره).....
۹۸	۴-۶-۱- معنای تعلیم و تربیت از دیدگاه علامه (ره).....
۹۹	۴-۶-۲- تعریف تربیت اخلاقی از دیدگاه علامه (ره).....
۱۰۱	۴-۶-۳- اهداف تربیت اخلاقی از دیدگاه علامه طباطبایی (ره).....
۱۰۲	۴-۶-۳-۱- تقوی.....
۱۰۴	۴-۶-۳-۲- حیات طیبه.....
۱۰۶	۴-۶-۳-۳- سعادت.....
۱۱۰	۴-۶-۳-۴- رضوان.....
۱۱۲	۴-۶-۳-۵- ابتغاء فی وجه‌الله
۱۱۳	۴-۶-۴- معیارهای انتخاب محتوا.....
۱۱۶	۴-۶-۴-۱- انتخاب محتوا بر اساس سن و توان درک یادگیرنده.....
۱۱۸	۴-۶-۴-۲- تناسب محتوا با فطرت.....
۱۱۸	۴-۶-۴-۳- پیوستگی و انسجام در محتوا.....
۱۲۰	۴-۶-۴-۴- انتخاب محتوا براساس نیاز.....
۱۲۱	۴-۶-۴-۵- انتخاب محتوا براساس آراء زیبایی‌شناسی علامه (ره).....

۱۲۲	۴-۵۶-۵. محتوای تربیت اخلاقی از دیدگاه علامه (ره)
۱۲۲	۴-۵۶-۱. شناخت خدا
۱۲۴	۴-۵۶-۲. شناخت فضائل و رذایل اخلاقی و نحوه تحقق بخشیدن به آنها
۱۲۵	۴-۵۶-۳. آموزش حقایق جهت اعتبارسازی
۱۲۶	۴-۵۶-۴. آموزش عادات اخلاقی نیک
۱۲۹	۴-۵۶-۵. معرفی الگوهای اخلاقی

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها و نتیجه‌گیری

۱۳۱	۵-۱. مقدمه
۱۳۱	بیان فرضیه اول
۱۳۶	بیان فرضیه دوم
۱۳۷	بیان فرضیه سوم
۱۳۹	بیان فرضیه چهارم
۱۴۰	نتیجه‌گیری
۱۴۴	پیشنهادات
۱۴۵	منابع

مقدمه

بررسی ارزشها، یا آنچه که برای افراد و اجتماعات ارزش دارد، کاری مهم و ضروری است. اساساً یکی از مهمترین وظایف فیلسوفان ارزش‌شناسی است. امروزه نیز با توجه به تغییرات گوناگون اجتماعی و سیاسی و همچنین تحولاتی که منجر به تزلزل ارزشها شده است، شناخت ارزشها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد، زیرا نفوذ عوامل گوناگون فرهنگی، پیدایش مکاتب مختلف فلسفی، تبلیغ عقاید گوناگون، اعمال قدرت توسط قدرتهای برتر، ارزشها را پیچیده‌تر ساخته و آنها را در معرض تعبیر و تفسیرهای مختلفی قرار داده است.

تربیت اخلاقی یکی از مهمترین وظایف تعلیم و تربیت می‌باشد. هر یک از فیلسوفان با ارائه اندیشه‌های فلسفی خویش در قلمرو ارزش‌شناسی نگرش‌های خاصی در باب تربیت اخلاقی عرضه نموده‌اند. علامه طباطبایی (ره) یکی از بزرگترین فیلسوفان اسلامی است که به طرح دیدگاه ارزش‌شناسی خود پرداخته است. اما مباحث مدون و سازمان یافته‌ای را در زمینه تربیت اخلاقی عرضه ننموده‌اند. لذا ضروری به نظر می‌رسد که آراء ایشان در زمینه تربیت اخلاقی تدوین گردد. بر همین اساس این پژوهش در راستای پاسخگویی به این امر مهم قصد دارد تا به تبیین دیدگاه ارزش‌شناسی علامه طباطبایی (ره) بپردازد و دلالت‌های مربوط به تربیت اخلاقی به خصوص در زمینه اهداف و محتوا را از آن استنباط نماید. جهت تحقیق این امر نخست به بیان مسأله پرداخته و سئوالاتی مطرح شد و فرضیاتی ارائه گردید. برای پاسخ به سئوالات به بررسی پیشینه و مبانی نظری پژوهش مبادرت گردید. سپس به تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها و نتیجه‌گیری پرداخته شد. آنچه که حاصل این پژوهش است باید به منزله درآمدی بر تربیت اخلاقی علامه طباطبایی (ره) دانست. امید است که دیگران نیز در این وادی به پژوهش بپردازند تا مریبان این مرز و بوم بیش از گذشته با اندیشه‌های علامه طباطبایی (ره) آشنا گردند و با همت گماردن به تربیت جوانان بر اساس چنین ایده‌ها و اندیشه‌هایی نقش اساسی خود را در تربیت نسل جدید به خوبی ایفا کنند.

مروری اجمالی بر زندگی علامه طباطبائی (ره)

محمدحسین طباطبائی سال هزار و دوست و هفتاد و یک شمسی در تبریز در یک خانواده علمی بدنیا آمد. چنانکه خود می نویسد: «در سن پنج سالگی مادر خود را و در سن نه سالگی پدر را از دست داده ام و به مناسبت اینکه کم و بیش مایه معاش داشتیم، سرپرست ما (وصی پدر) وضع زندگی ما (من و برادر کوچکتر از خودم را که داشتم) را به هم نزد و تحت مراقبت و پرستاری یک نفر خادمه قرار گرفتیم. کمی پس از درگذشت پدر مکتب و پس از چندی به مدرسه فرستاده شدیم و بالاخره بدست معلم خصوصی که به خانه می آمد سپرده گشتیم و به این ترتیب تقریباً مدت شش سال مشغول فراگرفتن فارسی و تعلیمات ابتدایی بودیم.

آن روزها تحصیلات ابتدایی برنامه معینی نداشت. به یاد دارم که در فاصله ۱۲۹۰-۱۲۹۶ که مشغول بودم، قرآن کریم را که معمولاً بیش از هر چیز دیگر خوانده می شد و کتاب گلستان و بوستان سعدی و نصاب و اخلاق مصور و انوار سهیلی و تاریخ معجم و منشآت امیرانتظام و ارشاد الحساب را خواندم. سال ۱۲۹۷ وارد رشته های علوم دینی و عربیه شدم و تا سال ۱۳۰۴ بقرائت متون سرگرم بودم. در ظرف همین هفت سال در علم صرف کتاب امثله و صرف میر و تصریف و در نحو کتاب عوامل و انموذج و صمدیه و سیوطی و جامی و مغنی و در بیان کتاب مطول و در فقه کتاب شرح لمعه و مکاسب و در اصول کتاب معالم و قوانین و وسائل و کفایه و در منطق کبری و حاشیه و شرح شمسیه و در فلسفه کتاب شرح اشارات و در کلام کتاب کشف المراد را خواندم و بهمین ترتیب دروس متن (در غیر فلسفه و عرفان) خاتمه یافت.

سال ۱۳۰۴ برای تکمیل تحصیلات خود عازم حوزه نجف گریدم و به مجلس درس مرحوم آیت... آقای شیخ محمد حسین اصفهانی حاضر شدم. یک دوره خارج اصول که تقریباً شش سال طول

روزهای جوانی و آرزوی بزرگ من
محمدحسین طباطبائی

کشید و چهار سال نیز خارج فقه معظم له درک نمودم و همچنین هشت سال در خارج فقه مرحوم آیت‌ا...
نائینی و یک دوره خارج اصول معظم له حضور یافتم و کمی نیز به خارج فقه مرحوم آیت‌ا... آقای سید
ابوالحسن اصفهانی رفتم. کلیات علم رجال را نیز پیش مرحوم آیت‌ا... صحبت کوه کمری رفتم.
در فلسفه نیز به درس حکیم و فیلسوف معروف وقت آقای سیدحسن بادکوبی موفق شدم. در
ظرف شش سال که پیش معظم له تلمذی کردم، منظومه سبزواری و اسفار و مشاعر ملاصدرا و دوره
شفاهی بوعلی و تمهید ابن ترکه و اخلاق ابن مسکویه را خواندم.
مرحوم بادکوبی از فرط عنایتی که به تعلیم و تربیت نویسنده داشت، برای اینکه مرا به طرز فکر
تفکر برهانی آشنا ساخته بذوق فلسفی تقویت بخشد، امر فرمود که به تعلیم ریاضیات پرداختم. در
امثال امر معظم له بدرس مرحوم آقا سید ابوالقاسم خوانساری که ریاضیدان زبردستی بود حاضر شدم و
یک دوره حساب استدلالی و یک دوره هندسه مسطحه و فضایی و جبر استدلالی از معظم له فرا گرفتم.
سال ۱۳۱۴ در اثر وضع معاش ناگزیر، مراجعت شده و زادگاه خود (تبریز) برگشتم. و ده سال و
خورده‌ای در آن سامان بسر بردم که حتماً باید این دوره را در زندگی خود دوره خسارت روحی بشمارم. زیرا
در اثر گرفتاری ضروری به معاشرت عمومی وسیله تأمین معاش (که از مجرای فلاح بود) از تدریس و
تفکر (جز مقداری ناچیز) بازمانده بودم و پیوسته با یک شکنجه درونی بسر می‌بردم.
در سال ۱۳۲۵ هـ ق از سر و سامان خود چشم پوشیده زادگاه اصلی را ترک گفتم و متوجه حوزه قم
گردیده بساط زندگی را در این شهر گستردم و دوباره اشتغالات علمی را از سر گرفتم و تاکنون که اوائل
سال ۱۳۱۴ هـ ش می‌باشد روزگار خود را در این سامان می‌گذرانم.
البته هر کس حسب حال خود در زندگی خود خوش و تلخی و زشت و زیباهایی دیده و
خاطره‌هایی دارد. من نیز به نوبه خود و خاصه از این نظر که بیشتر دوره زندگانی خود را با یتیمی یا غربت

یا مفارقت دوستان یا انتفاع وسائل تهیدستی و گرفتاریهای دیگر گذرانیده‌ام، در مسیر زندگی با فراز و نشیب‌های گوناگون روبرو شده و در محیط‌های رنگارنگ قرار گرفته‌ام ولی پیوسته حس می‌کردم که دست ناپیدایی مرا از هر پرتگاه خطرناک نجات می‌دهد و جاذبه مرموزی از میان هزارها مانع بیرون کشیده بسوی مقصد هدایت می‌کند.

من اگر خارم و گر گل چمن آرائی هست که از آن دست که می‌پروردم می‌رویم

در اوائل تحصیل که به صرف و نحو اشتغال داشتم علاقه زیادی به ادامه تحصیل نداشتم و از این‌روی هر چه می‌خواندم نمی‌فهمیدم و چهار سال بهمین نحو گذرانیدم. پس از آن یکباره عنایت خدایی دامنگیرم شده عوضم کرده و در خود یکنوع شیفتگی و بیتابی نسبت به تحصیل کمال حس نمودم. بطوری که از همان‌روز تا پایان ایام تحصیل که تقریباً هفده سال طول کشید هرگز نسبت به تعلیم و تفکر درک خستگی و دلسردی نکردم و زشت و زیبای جهان را فراموش نموده و تلخ و شیرین حوادث را برابر می‌پنداشتم. بساط معاشرت غیراهل علم را بکلی برچیدم. در خورد و خواب و لوازم دیگر زندگی به حداقل ضروری قناعت نمود، باقی را به مطالعه می‌گذرانیدم بسیار می‌شد (و بویژه در بهار و تابستان) که شب را تا طلوع آفتاب با مطالعه می‌گذرانیدم و همیشه درس فردا را شب مطالعه می‌کردم و اگر اشکال پیش می‌آمد، با هر خودکشی بود، حل می‌نمودم و وقتی که به درس حضور می‌یافتم از آنچه استاد می‌گفت قبلاً روشن بودم و هرگز اشکال و اشتباه درس پیش استاد نبردم.^(۱)

علامه محمد حسین طباطبایی - قدس سره - در آبان ماه ۱۳۶۰ (۱۸ محرم ۱۴۰۲ ق) به لقاءالله پیوست و در مسجد بالای سر حرم حضرت معصومه (ع) به خاک سپرده شد.^(۲)

۱- محمد حسین طباطبایی - رساله توحیدی - ترجمه و تحقیق علی شیروانی هرندی - تهران - انتشارات الزهرا - ۱۳۷۰ ص ۳-۵.

۲- بهالدین خرمشاهی - دانشنامه قرآنی و قرآن پژوهشی - تهران - انتشارات دوستان - ۱۳۷۷ ص ۱۴۰۲.